

PAPER

NABIJON HOSHIMOVNING ADABIY MAHORATI: “TOG’LIK QIZ” ASARINING KOMPOZITSION TUZILISHI

Rejepova Guzal^{1,*}

¹QDU magistranti

*rejepova@gmail.com

Abstract

Ushbu maqolada o'zbek adabiyotining yorqin namoyandalaridan biri bo'lgan Nabijon Hoshimovning “Tog'lik qiz” asaridagi kompozitsion tuzilishi va uning badiiy yuksakligi tahlil qilinadi. Asarda voqealar rivoji, qahramonlar xarakterining ochilishi, tasviriy vositalarning qo'llanilishi va syujetning izchilligi muallifning adabiy mahoratini yaqqol namoyon etadi. Tadqiqot davomida asarning o'zbek adabiyotida tutgan o'rni va uning badiiy o'ziga xosliklari keng yoritiladi.

Key words: Nabijon Hoshimov, Tog'lik qiz, kompozitsion tuzilish, badiiy mahorat, syujet, qahramonlar, tasviriy vositalar.

Kirish

O'zbek adabiyotida insoniy qadriyatlar, milliy urf-odatlar va zamonaviy hayot muammolarini badiiy ifodalashda o'ziga xos ijodkorlardan biri Nabijon Hoshimovdir. Uning ijodiy merosi, xususan, “Tog'lik qiz” asari o'zining hayotiy voqealarni chuqur tahlil qilishi, badiiy tasvir vositalarining ustalik bilan qo'llanilishi va qahramonlarning mukammal obrazlari bilan ajralib turadi. Asarda voqealar rivoji, syujetning mantiqiy izchilligi va qahramonlar o'r-tasidagi munosabatlar tabiiy tarzda tasvirlangan bo'lib, bu muallifning yuksak adabiy mahoratidan dalolat beradi. Ushbu maqolada asarning kompozitsion tuzilishi, syujet rivoji va badiiy ifoda vositalari tahlil qilinadi.

Asosiy qism

Nabijon Hoshimovning ijodiy mahorati va uning o'ziga xosligi

Nabijon Hoshimovning ijodi o'zbek adabiyotida realizm va lirizmning uyg'unlashuvi bilan ajralib turadi. U o'z asarlarida insoniy qadriyatlar, milliy an'ana va urf-odatlarini chuqur va samimiy tasvirlaydi. Misol uchun:

Navro'z kunlari bo'lsa, to'rttala qishloqning yoshu qarisi tog' yon

bag'rida lolaqizg'aldoqlar bilan qoplanadigan alvon dashtlaru yamayashil tog'larga xalq sayliga chiqishar, bu joylarda asosan, to'rttala qishloq vakillari ishtirokida milliy o'yinlar va sport musobaqalari o'tkazish doimiy an'ana aylanib qolgandi.[1,6–b]

Hoshimov hayotiy voqealarni o'ziga xos badiiy nigoh bilan yoritadi va o'quvchini o'z asarlaridagi qahramonlar dunyosiga olib kiradi. Xususan, “Tog'lik qiz” asarida muallifning obraz yaratish san'ati, tasviriy vositalardan foydalanish mahorati yaqqol ko'rinadi. Asardagi har bir epizod voqealar rivojini chuqurlashtirib, syujetning tabiiyligini ta'minlaydi.

“Tog'lik qiz” asarining kompozitsion tuzilishi.

Asarning kompozitsion tuzilishi mantiqiy izchillik va syujet dinamikasi bilan ajralib turadi. Voqealar rivoji qahramonlarning ruhiy kechinmalari va tashqi voqealar bilan uyg'unlashib boradi. Asarda kirish qismi, asosiy voqealar rivoji, keskinlik nuqtasi va yakuniy qism aniq va izchil tuzilgan. Hoshimov voqealarni bosqichma-bosqich bayon etib, o'quvchini syujet rivojiga jalb etadi.

Kirish qismi asarning umumiy mazmuniga tayanch bo'lib, qahramonlarning ichki dunyosi va asosiy muammolarni ochib beradi.

Asosiy qismda qahramonlarning qaror qabul qilish jarayoni,

ularning hayotiy kurashlari va muammolarini hal qilish yo'llari tasvirlanadi.

Keskinlik nuqtasi esa voqealarning eng yuqori cho'qqisi bo'lib, qahramonlarning taqdirini belgilovchi muhim holatlar bayon etiladi.

Yakuniy qismda esa barcha voqealar o'z yechimini topib, qahramonlarning hayoti va taqdiri yakuniy baholanadi.

Qahramonlar xarakterining ochilishi va obrazlar tizimi

"Tog'lik qiz" asarida qahramonlar obrazlari o'ziga xos individual xarakterga ega. Asarning bosh qahramoni Mushtariy kuchli irodali, fidoyi va sadoqatli ayol sifatida tasvirlangan. Uning obrazida o'zbek ayolining sabr-toqati, mehribonligi va vafodorligi yaqqol namoyon bo'ladi.

Kiritib o' tish joizki Mushtariyning o' z erini vafotini necha yillab sir tutishi, qayniakasi bilan til biriktirib qaynonasi Ruqiyo xolaning umrini uzaytirish maqsadida Husaning vafotini yashirib yurishi uning metinday sabri taqsimga loyiq.

Asarda rus ayoli Svetaning Mushtariy uchun ta' rifi

Mushtariychi?... U qiz haqida o'ylasam men ham o'zimni gunohkordek sezaman, go'yo undan baxtini tortib olgandek bo'lsam, - dedi qiz va ko'zlaridan yosh duvillab to'kildi. - Qani endi u ayolni bir bor ko'rsaydim, u bilan dardlashaydim. Erining o'lganini hali ham hech kimga bildirmay yuragida asramoqda. O'zbek ayollarining matonatiga, sabr-bardoshiga qoyilman! Bunaqasi hayotda juda kam uchraydi. [2.118-b]

Mushtariydagi mexnatkashlik, uning harqanday ishini sitqidildan bajarishga odatlanishi, iztiroblari-yu, ko' z yoshlarini ichiga yutishi adib ijodiy konsepsiyasining ajralmas qismiga aylangan. Qismatga ko' nikish, istak va mayllarning armonligicha qolishi milliy mental xususiyatlardan oziqlanganligini etirof etish joiz.

Hasan va Husan obrazlari esa asarda erkak qahramonlarning kuchli xarakterini, o'z maqsadiga intiluvchanligini ifodalaydi. Ularning hayotga munosabati, sevgiga va sadoqatga bo'lgan qarashlari Mushtariy obrazini yanada to'ldiradi. Qahramonlar o'rtasidagi ziddiyatlar va kelishmovchiliklar syujetning rivojiga xizmat qiladi.

Sababi Hasan Mushtariy bilan axdlashib qoygan so' ngra Hasan Rossiyaga ketgan bundan behabar Husan Mushtariyga uylanadi, taqdir o' yin qiladi, Mushtariy Husanni Hasan deb unga rozilik beradi, shundan keyin Hasan bilan taqdir o' rtasida ziddiyat boshlanadi. [3.69-b]

Yozuvchining fojialarini faqat ikki tomonlama bo' ladigan lavhalar tasviri orqali emas, balki uning qahramonlar qismati va yuragida og' riqli nuqta bo' lib qoladigan ayanchli asoratlarning badiiy tasviri orqali ko' rsatishi asarning ishonarli hamda o' qimishli bo' lishini ta' minlay olgan.

Voqealar rivoji va syujet dinamikasi

Asarning voqealar rivoji tabiiy va izchil davom etadi. Hoshimov voqealarni ketma-ketlikda bayon etib, qahramonlarning ichki dunyosi va tashqi voqealar o'rtasida uyg'unlik yaratadi. Syujet chizig'ining ravonligi o'quvchini voqealarga jalb etib, asarning ta' sirchanligini oshiradi. Voqealar rivoji orqali muallif insoniy qadriyatlarni, hayotiy kurashlarni va sevgi-sadoqat kabi mavzularni chuqur tahlil qiladi.

Tasviriy vositalar va badiiy ifoda mahorati

Nabijon Hoshimov asarda tabiat tasvirlariga alohida e' tibor qaratadi. Tog' manzaralari, qishloq hayoti va milliy urf-odatlar tasviri orqali muallif voqealarga hayotiylik baxsh etadi:

Yigit o'z sevganiga yetisha olmagani yetmay mana shu oddiy cho'qqini ham zabt etolmayotganidan qattiq ranjidi. U shu paytda egiz qoya tepasiga chiqib o'zini jarlik tomon tashlab yuborishni juda-juda istayotgandi. Ammo tabiat, tog'u toshlar uni asrab cho'qqiga chiqib borishiga monelik qilmoqda edilar. Uning ko'zi pastlikdagi yuz yillar muqaddam ekilgan, ammo qarib qarovsiz qolgan, Mushtariyning katta bobosi ekib ketgan ko'hna o'rik daraxtlariga tushdi. Ular go'yo "To'xta, ey yigit! O'zingni qo'lga ol! Sen hali ko'p yashashing kerak!" - deganday iltijo qilardilar. Xasan ularning mungli ovozi qalban his qildi - da, ohista va ehtiyotlik bilan kelgan iziga qaytdi. Toshlar uni olqishlar, sharillab, oyoqlarining ostidan pastlik tomon "quvona-quvona" dumalardilar... [4, 85-b]

Folklor elementlari, maqol va matallar, urf-odatlar asarning badiiy ifodasini boyitadi. Tabiat va inson uyg'unligi tasviri qahramonlarning ruhiy holatini yanada chuqurroq ochib beradi.

Xulosa

Nabijon Hoshimovning "Tog'lik qiz" asari o'zining mukammal kompozitsion tuzilishi, syujet dinamikasi va badiiy tasvirlari bilan o'zbek adabiyotida alohida o'rin egallaydi. Asardagi voqealar rivoji, qahramonlar xarakterining ochilishi va tasviriy vositalarning ustalik bilan qo'llanilishi muallifning adabiy mahoratini yaqqol namoyon etadi. Mushtariy obrazi orqali muallif insoniy qadriyatlarni, sevgi va sadoqatni targ'ib etadi. Aynan voqealik va yozuvchi ijodiy niyati o' rtasidagi zanjir Mushtariy xarakterini butun-murakkabligicha yuzaga chiqishini taminlaydi. Adib bir qarashda oddiy inson qismatini tasvirlayotgandek taassurot uyg' otadi. Biroq uning zamirida millat taqdiri, jamiyat tutumlari, oila orzu-havasi, ota-ona maqsadlari yotadi. "badiiy asar matni tadqiq etilganda, undagi barcha unsurlarning o' zaro uyg' unligini hisobga olish to' g' ri ilmiy xulosalarga kelish uchun imkon beradi. Nabijon Hoshimovning adabiy merosi, xususan, "Tog'lik qiz" asari o'zbek adabiyoti tarixida unutilmas asarlardan biri sifatida qadrlanadi. Asarda muallif insoniy hayotning murakkabliklari, orzu va intilishlar, sevgi va sadoqat yo'lidagi kurashlarni yuksak badiiy saviyada tasvirlaydi. Hoshimov asar orqali o'zbek ayolining kuchli irodasi, sadoqati va fidoyiligini yuksak darajada yoritib bergan. Bu asar nafaqat badiiy yuksaklikka ega, balki yosh avlodni sabr-toqat, mehnatsevarlik va vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Hoshimov N. Tog'lik qiz. - Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san' at nashriyoti, 2010. - 256 b.
2. Karimov S. O'zbek adabiyotida yangi qirralar. - Toshkent: Fan, 2015. - 312 b.
3. Xudoyberdiyev A. Badiiy asar tahlili. - Toshkent: O'zbekiston, 2018. - 198 b.